

Pospíšil, Ivo

Soubor studií o próze, a to nejen slovenské

Opera Slavica. 2013, vol. 23, iss. 1, pp. 60-62

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127256>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Recenzi zakončíme na lehkou notu zmínkou o příspěvku Alexandra Flakera, který celý sborník otevírá. Jeho stať bychom mohli nazvat spíše cestovatelskou črtou nežli sborníkovým příspěvkem a je asi tím nejméně očekávaným uvedením do problematiky ruské moderny. Pod názvem *От клубничного варенья до каштаного пюре* totiž čtenáři nabízí «несколько более скромных прозаических строк о Будапеште»⁸.

Stanislava Adámková

Soubor studií o próze, a to nejen slovenské

Žemberová, V.: **Z morfológie prózy**. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, Prešov 2012.

Slovenská slovakistka, historička a teoretička literatury, která je také známa výraznými přesahy do literární produkce, zejména české, ukrajinské, ruské, polské a maďarské, sestavila své studie a rozšířené úvahové recenze do kompaktního, logicky a přehledně skloubeného svazku. Je typické, že se zabývá tím, co zůstalo v dnešní literární vědě poněkud stranou a co se snaží v proudu různých módních koncepcí, „textových světů“, „světů ze slov“ apod. udržovat už jen poslední mohykáni, kteří své školení získali v řečišti strukturalismu nebo vůbec imanentních metod, aniž ulpívají jen na nich (právě naopak: v tomto bedlivém sledování nových trendů patří V. Žemberová k nejpilnějším) – na české straně to kromě jiných je např. František Všeticka se svou kompoziční poetikou. *Morfologie prózy* Viery Žemberové začíná rozsáhlou, složenou partií *Medziliterárne dialógy o próze*, jež je cele věnována literární postavě. Badatelčina metoda práce je postavena na praktických příkladech a ilustracích, a tudíž v podstatě na induktivní metodě: vybere si nějaká konkrétní díla, jež tu působí jako impuls k zobecnování. Silou tohoto postupu je konkretizace výkladu, slabinou je menší reflexe (teoretické) literatury o daném předmětu; stačí si jen uvědomit, kolik toho bylo kdy napsáno o syžetu a fabuli, kolik na tom podkladě vyrostlo literárněvědných škol, kolik máme třeba i článků nebo sborníků studií o literární postavě, nemluvě o teorii anglo-americké, skandinávské, ruské apod. Naopak lze říci, že autorka tak postupuje záměrně, vytvářejíc tak oproštěnou, spoustou údajů přece jen méně zatíženou strukturu, jež by se dala použít aplikovaně pro daný okruh některé národní literatury, např. slovenské, odkud Žemberová v tomto oddíle čerpá nejvíc. Považuji její úvahy o typologii literární postavy a o jejím vztahu k dalším komponentům literárního artefaktu za velmi přínosné (*O postave a dramatickom princípe*, *O postave a noetike* – zde slouží jako materiál ukrajinská próza, *O postave a intencionalite* – M. Agejev: *Kokain*, *O postave a genre* – *Oksana Zabuzko*). Studie jsou většinou, jak už řečeno, oproštěny od přemíry širší literatury předmětu i v dalších oddílech (*Literárnovedný prienik do literárneho života...*, *Nad hybridnosťou žánrov...*, *Textotvorné postupy v próze*). Sekundární literatura je tu přísně výběrová, spíše se zaměřuje na slovenský a český mainstream, předmětem je hlavně slovenská próza.

První oddíl vrcholí dvěma pododdíly: *Žánre versus látka a téma* (těžko mezi látkou a tématem rozlišovat – viz něm. Stoffgeschichte a tematologie) a *Esej a noetické*

⁸ A. Flaker, str. 15. recenzovaného sborníku.

privatissimum. Je jen škoda, že autorka v partiích o žánrech často odkazuje k negenologickým pracím, většinou odborně odvozeným (někdy – jemně řečeno – proti zásadám fair play i hůře), jako je proslulý, mediálně prosazovaný slovník Dagmar Mocné, Josefa Peterky a kol. z roku 2004. V případě eseje se autorka dotkla vskutku produktivního tématu, jež je dnes znovu předmětem zkoumání různých oborů, včetně filozofie, kde kdysi začínal...

Druhý oddíl uvádí studie o tzv. petrohradských novelách: psal bych je důsledně s malým písmenem, neboť takovou prozaickou sbírku Gogol nenapsal, příslušné delší povídky jsou obsaženy víceméně ve sbírce Arabesky; je to soubor próz, nefekl bych novel v úzkém slova smyslu, neboť novela má původně význam nikoli kvantitativní, ale kvalitatívni; je to syžetově vyostřený, vypointovaný útvar na úrovni rozsáhlejší povídky, čemuž Britové říkají long short story. Rusové tento rozdíl dosud cítí a také s ním pracují. Autorčin trochu aktualizací, svěží pohled, primárně nerusistický, mi připomíná podobně pozoruhodný, oproštěný přístup Radka Pytlíka k Dostojevskému¹: vždy je dobře, když se na známé věci podívá někdo nezahlcený úzce oborovými debatami. Další partie pojednávají o povídkách A. P. Čechova: i tu je vždy impuls, nějaké nové, slovenské nebo české bádání nebo pohled: i když oceňuji takové ediční a nakladatelské činy, jako jsou nové překlady klasiky do národních jazyků, můj pohled na jejich hodnotovou hierarchii je zcela jiný, takže bych mohl být obviněn z podjatosti... Čechova se také týká studie o žánru a literární omastice: to je známé a podstatně poetologické téma spolu s názvem (titulem), incipitem a explicitem, jak o tom v roce 1969 psal Josef Hrabák. Podobně zajímavé je pojednání o dvou epistolárních povídkách Dostojevského, jak je novým překladem před časem vyhmátla Alena Morávková. Jsou to rusistovi známé věci ze 40. let 19. století: když už se autorka zabývá překladovou literaturou, možná měla věnovat ještě více pozornosti důvodům těchto překladů a jejich interakci s recepčním prostředím. Pravda také je, že volba románu nebo minirovánu v dopisech byla dobově podmíněna, přímo v organismu dobové ruské literatury, ale to by asi vyžadovalo podrobnější zkoumání.

Žemberová se často pohybuje na hraně problematiky žánru a poetiky: v tradičních poetikách je žánr subsumován, jinde už figuruje samostatněji, někde je přímo předmětem genologie: autorka zde stojí spíše na koncepci poetiky žánru, k čistějšímu genologickému řešení se programově odhodlala v řadě sborníků, které v posledních letech v Prešově redigovala. Většinou je u ní podnětem k takovému žánrovému zkoumání edice nějaké odborné knihy nebo literárního artefaktu: to se týká žánrových modifikací románu u příležitosti vydání děl V. Sorokina (autora podle mého soudu u nás velmi přeceňovaného a mediálně neúměrně prosazovaného jeho českým překladatelem: nemyslím, že je Sorokin v dějinách ruského románu něčím významným). Velmi oceňuji autorčinu analýzu Jurije Andruchovyče (překlad románu *Rekreácia*). Jsou tu pak další významné sondy, např. do ukrajinské a české prózy (N. Šňadanko, D. Kešefa, výbor *Expres Ukrajina*, A. Koenigsmark: *Chlast... aj.*). Autorské strategie si všímá v dalších kapitolách na překladovém materiálu (deníky či zápisníky: Ilja Ilf, F. Švantner).

Základním tematickým a problémovým okruhem je v autorčině díle text a jeho pojetí: to by si ovšem vyžadovalo i jasnější vyjádření, jaký je vztah textu jako něčeho neukon-

¹ Viz naši rec.: Pokus o personalistické přečtení Dostojevského (Radko Pytlík: F. M. Dostojevskij: *Život a dílo*. Emporium, Praha 2010. 208 s. *Slavica Litteraria*, X 14, 2011, č. 2, s. 159–162.

čeného (tkanina, něco tkaného) a ukončeného artefaktu jakoby vystřiženého z této sítě jazykových vztahů. Otázka také zní, čím by se vlastně měla literární věda zabývat: zdali literárními texty nebo literárními díly – nebo jestli jde o synonyma. Nicméně právě v práci s textem jako sítí, tkaninou je vlastní jádro autorčina přínosu, tedy zejména – jak ostatně zní i titul – v morfologii a konstruování textu, v textových strategiích a komponentech a vztazích textu.

Autorka představuje v literární vědě pozoruhodný a poměrně vyhraněný badatelský typ, jemuž spíše svědčí příklon ke konglomerátu textů, k induktivní metodě textového impulsu; je raději „mezi texty“ než v nějaké odtažitě teorii: to je asi dobře, neboť to přináší spojitost materiálu a analýz, jichž lze využít – v bádání i ve výuce. Pohybuje se tak v řečišti „explications des textes“, toho, čemu se na Slovensku běžně říká „interpretácia textu“: samozřejmě i ona má své různé podoby a v pedagogické praxi často ze strany studentů degeneruje v převyprávění „obsahů“ a trs vlastních poznámek, často bez širších a hlubších souvislostí (student např. ví, co je to renesance v slovenské literatuře – to je ovšem velmi, velmi modernizované a teleologické – ale někdy netuší o renesanci jako takové v domněni, že je to slovenský literární nebo umělecký směr) – jinak řečeno: třeba takovou explikaci textů asi přece jen „mimotextově“ vsunout do nějakých souvislostí, jež z textu nelze přímo vyčíst. Viera Žemberová ukazuje, že interpretace konkrétních, třeba i drobných textů může být nikoli jen cílem, ale počátkem a východiskem zobecnění, rozsáhlé komparace, v jejím provedení zejména slovensko-česko-ukrajinsko-ruské. Jen ne zcela souhlasím s použitím slova „medziliterárny“, ale to jsou detaily.

Lze jen ocenit, že V. Žemberová takovou knihu vytvořila: sumarizuje tu svá bádání o próze a co třeba navíc zdůraznit je to, že si zřejmě vybírá díla „vyčnívající“, tedy „prominentní“, v něčem daleko přesahující klasický kánon, díla ostře zasažená současností a jejími radikálními až perverzními pohyby. Někdy jde o díla in margine, jindy v horečnatě medializovaném mainstreamu, tedy o díla odsunutá nebo naopak i politicky konjunkturální, především však tematicky, někdy i strukturně. Zkouší totiž, nakolik tato díla mohou vyvíjet tlak na naše vnímání literatury vůbec, nakolik se tím musí změnit naše noetické nástroje, nakolik jsou naše představy o poetice a morfologii prózy dotaženy ještě „up to date“, zdali vůbec odpovídají změněné situaci literatury, nakolik se musí našim prostřednictvím změnit literární věda a v ní a s ní i my. To je myslím nejpodstatnější poselství této knihy.

Ivo Pospíšil